

ՆՈՐ-ԴԱՐ

№ 63 ՏԱՍՆԵՆԵՐԿՈՒՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ Ուրբաթ 14 Ապրիլ

1895

Ուրբաթ 14 Ապրիլ ՏԱՍՆԵՆԵՐԿՈՒՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ № 63

Տարեկան 10 ռուբլի, գին տարբեր 6 ռուբլի, երբ տարբեր 3 ռ. 50 կ. ամիսը 1 ռ., հատուկ 5 կ. քառամսրոյ գրեւում են թիֆլիսում միմիայն խմբադրուստներ:

Խմբագրութեան հասցեն՝ Тифлисъ, Редакция «Норъ-Даръ» կամ Tiflis Rédaction «Nor-Dar».

Խմբագրութիւնը բաց է ամէն օր (բացի տօն օրերէն) ժամը 9-ից մինչև 2-ը: Յայտարարութիւններն ընդունուած են ամէն լիզուներով Յայտարարութիւնների բաժին 2 կ., ընկերութեան համար կրկնապատկել:

ԲՈՎԱՆԻՎՈՒԹԻՒՆ

Հայոց դարձերը: Ամերիկեան պատերազմական նաւի թերթի մէջ, ցերեկային թերթում.— Միտիւնար Գրեյնի գիրքը Հայաստանի մասին.— Հայ դերասանների խումբը Ամերիկայում: Բրոքլին. — Նոր-Նաթանիալից, Գամալիտ թմբի առաջնորդ: Առհարական պարտքներ: Գարեջրերի վերականգնող պաշտօն Անգլիական երկրում: Վալթիմերի շաղկապը: Գուշուրի Գանձակից: Գամալիտ: Ներսիսի տան պարտքներ: Բարձրագույն թերթի մարդիկ: Արձագանքի վարձուքը: Պարբերական մամուլը ձապակիւսում:

Գիտական շարժում: Բազմապատկերներ: Մի քանիսն աշխարհագրական քարտեզների կարծիքը Հայաստանի մասին: Քորեյա: Բեկլիա: Քաղաքական լուրեր: Խառն լուրեր: Հեռագրեր: Բառասիրական.— Մեծ գործի սկզբում: Տեղեկատուութիւն: Յայտարարութիւններ:

Ապրիլի 4-ից «Նոր-Դար»-ին ըստ ժամանակի կազմակերպում են 8 ժ.:

ՀԱՅՈՑ ԳՈՐԾԵՐԸ

Գ. Պալանի հետադարձ են «Tems»-ին, թէ թերթական կառավարութիւնն աշխատում է բրիտանական զեւադանի համադրել, որ Փոքր-Ասիայում շրջող անգլիական միջառնի լրագրների թղթակցները լեռ կանչուին: Նախկին զեւադանը կրկին անգամ մերժած է Բ. Գրեյնի առաջարկը, խառնելով, որ անկարող է այդ պարագայում թուրք կառավարութեան խնդիրը կատարելու:

Խաչատր յայտնի է, Սասունի կառավարի ժամանակ գիւղերն աւերուելուց լեռայ, երբ անհետնին էր այդ երկրում ապրել թերթական:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԵԾ ԳՈՐԾԻ ՍԿԶԲՈՒՄ

Վ. Է. Պ

ԵՐԿՐԹՐ ՄԸՈ *

XXV

Գուռն ուժգնութեամբ բաց անկողնի և ձեռքերով ծանր վարձարքի փեղկերը դէպքին ձգելով, նաւն ներս մտաւ հիւրանոցի սենյակի և առաջ չորաց: Նա դուրսը հարաւորութեամբ հաւանաբար հայեցողով, որ, կարծես, պարտաւորուած էր յանկարծ յարձակուելու նրա վրայ և պատահապատահ անկողնի ներսում:

Բաղնիկները, որ առաջուց արդէն պատրաստուել էր հանդիպելու նրան առաջուց տալիս-մտալիս զգաստութեամբ, հենց այն է, ուզում էր մօտենալ նրան, բայց տեսնելով նրա իւր վրայ յառած վառուղի աչքերը, սկզբում հենց այնպէս էլ առաջ իւր տեղում:

* Տե՛ս «Նոր-Դար» № 62.

գաղանթի թիւները պատճառով, կատարածից ազատուողներն իրենց կեանքը միայն փրկելու շտապելով, ցրուած են զանազան հեռու-սր-սահմաններ: Գրանցից մի քանիսը, ինչպէս հազարաւոր էինք, հասած են մինչև Լոնդոն:

Գրանց մէջ կայ նաեւ մի հայկին, որ, ինչպէս միւս փախստականները, ինքն ևս տկանատես է եղել Սասունում թուրքերի կողմից դործ դրուած բարբարոսութիւններէն: Նա պատմում է շատ դազանութիւնների մասին, նմանապէս իւր համարեա հրաշքով ազատուելու մասին: Փոխուստ տուած ժամանակ այդ կինը ունեցել է փոքր ինչ գրած. թուրք զինուորների ձեռքէն ընկնելով, նրա վերաբերուել վերջից իրաւ ժամանակ, զբամենքը թափուել են գետին: Զինուորները Կոնստանտնուպոլսէն հաւաքել զբամենքը, որի պատճառով և սկսել են կռուիլ: Կինն օգուտ քաղելով այդ պարագայից, փախել է մօտակա անտառն և ազատուել իւր կեղեքիչների ձեռքից:

Լոնդոնում անգլո-հայկական միութեան ազգայնական ստանդի հայերն առհասարակ շատ խիստ զօրեղիւմ են նկարագրում Սասունի գեղեքերը: Ամենքը միաբան հաստատում են, որ բազմաթիւ սպանուած հայերի գիւղերը լեցուած են մի փոսի մէջ, իրենց գիւղերը հրձիգ են եղել ու ժողովուրդն անխնայ կատարուել է ալլըն և ալլըն:

Նաւն ինքը մօտեցաւ նրան՝ նրա վրի միտմունքները զիջադարձ ցնցուած էին. երեսմ էր, որ նա մեծ այծ է դործ գնում իրեն գաղիւս:

— Ի՜նչ լաւ է, որ այս անգամ դուք կատարել էք ձեր խոստումն և եկել էք,— ապա նա, ուղղակի նայելով Բաղնիկին աչքերին, և նրա դէմքը ձգողուցի դժգոհ-հեղեղական ժպտով:

Ինչքան էլ Բաղնիկին, սկսած վախեցած, չփութուց նրա յամառ հայեցողից, բայց և այնպէս բնորոշ հարցիւթիւթիւնն այնքան չձգեց նրան, որ նա խիստ հասկացաւ, թէ քանի ինչ որ խիստ թարա է և հարկաւոր է վերին տաղանդի պոչը լինել:

— Նա հասկանում է, թէ զբամենք ինչ էր ուզում ասել, օրիորդ, — պատասխանեց նա, ուղղակի բռնութեամբ գարձնելով իրեն իւր բնատուր ստանդարտութիւնը: — Բայց, բարեբաղդաբար, թէ դժբաղդաբար, ես այս անգամ արդէն չեմ զարդ չկատարել խոստումս: Ի նկատի ունեցեք, որ անցեալ օրուայ մեր խօսակցութիւնն, այս միջոցին տեսնուելու, շատ... ցատկի վերջաբանն ունեցաւ, որպէս զի ես կարողանայի հանգիստ խղճով հեռանալ այստեղից: Նա

ԱՄԵՐԻԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՆԱԽԵՐԸ ԹՐԻԱԿԱՆ ՋՐԵՐՈՒՄ. — ՄԻՍԻՆՈՒՄ ԳՐԵՆԻ ԳԻՐԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ, — ՀԱՅ ԴԵՐԱՍԱՆՆԵՐԻ ԽՈՒՄԻ ԱՄԵՐԻԿԱՅՈՒՄ:

(Նոր-Դարի թղթակցից)

ԲՈՒՍՈՒՆ, 7 ապրիլ (ն. ո.)

Այս առթիւ քանի մը նոր լուրեր ունիմ ձեզ հաղորդելու, յոյժ քաջաբերիչ: Արդէն դրած եմ, թէ որ առաջին յուզան է Ամերիկայի հասարակութիւնը Սասունի կոտորածի մասին. ժողովիկ հոն և հոս, եկեղեցւոյ բնոն և երկիրն ամբողջ մամուլը 4 ամիս ի վեր շարունակ խօսեցան ու գրեցին, և հասարակութեամբ կուգամ ծանուցանել, թէ ապրիլ վեցին Ուաշինկթօնէն Միացեալ Նահանգաց Նախագահը անմիջապէս կըհեռագրէ, որ Սան Ֆրանչիսկօ և Մարսընտ, պատերազմական նաւերն սպանիական և իտալական ջուրերը թողլով, իսկոյն ճամբայ ելնեն Թուրքիոյ ջուրերն մոնելու, մին պիտի խաբսիւն Զմիւռնիոյ հանգէպ, միւսն՝ Ալյուրի շրջակայքն: Մամուլ Ուաշինկթօնի թղթակցից կըզրին, թէ դրահաւորներու անմիջական ճամբայ ելնելն երկու պատճառ ունի. մին՝ պաշտպանելու Ամերիկայի քաղաքացիներն և Ամերիկեան շահերն ի Թուրքիոյ և երկրորդ՝ անուշագոյնի ազդեցութիւն դործածել գաղափարներու համար քրիստոնեայ հպատակաց կոտորածն:

Ամերիկայի միաբնակաց Պարտ ընկերութեան ընդհանուր քարտուղար՝ Թոմ. Միլթըր, ուղղակի Թուրքիայէն ընդունած զապանի նամակները զինք ստիպեցին, այլևս վերջին անգամ մալ բողոքելու Ուաշինկթօնի կառավարութեան, որպէս զի պաշտօնական միջոցներ ձեռք առնելին միաբնակաց կեանքն ու գործն ապահովելու: Ասոր վրայ նախագահն անմիջական հետադիւր ուղղեց և մարտանաւերն թրքական ջուրերն զրկեց: Անհամբերութեամբ կապուենք նոր լուրերու:

Եթէ այժմ եկել եմ այստեղ, եկել եմ գլխաւորապէս նրա համար, որպէս զի ներդրութիւն ինչպէս ձեզինք իմ անցեալ օրուայ վարձարքին համար, եթէ միայն իմ այդ վարձարքը մի օրեւէ կըլալ վերադարձ է ձեզ: Նա հեռանում եմ վաղը և ուզում եմ, որ մենք իրարից բաժանուենք գոնէ իւր լոկ բարեկամներ, եթէ միայն, ի հարկէ, դուք կըցանկեալ այդ:

Նա լուց և նայեց Նալին: Նալի գէմբը, նախկին տենդային կառաւորութեան տեղ, այժմ վերին տաղանդի աշխատիլուն էր արտապայտում: Նա, կարծես, ստիպւով զիտում էր, թէ մարդը որ առաջին կարող է կեղծաւորել, ծածկել իւր այլապէս ներքին սիրուն խօսքերով և — չամաչել:

— Ի՜նչ գիտէք, որ ես հենց սկզբից ոչ մի կեղծ չեմ աշխատել ինձ զօրով կապելու. ձեզ հետ,— շարունակեց Բաղնիկին, տեսնելով, որ նա չի պատասխանում իրեն: — Ընդհակառակը, ես գիտեմ միջոց անգամ անկարելի միջոցներով ուղղակի շփոթել եմ ինձ հետ: մնալ ձեզինք,— պատճառները յայտնի են ձեզ:— Նա յոյս ունէի, որ աշուղտ

Նոր գիրք մը *, նոր՝ հայոց, համար, նոր հակամերիկայիներու համար: Դրքին անունն է «Armenien crisis in Turkey» (Հայկական տարաւայն ի Թուրքիա): Հեղինակն կըծօնէ իւր այդ գործ ընդհանուր քաղաքակիրթ աշխարհին: Դրքին հեղինակն է Frederic Davis Greene: Ժամանակաւ միախառն ի Կ. Պոլիս և ի Վաստանքական և այժմ ի Պոլիս: Նրիտանապոլ հեղինակն քաջ ծանօթ է հայոց պատմութեան ու ներկայ կեանքին և գործն ինքնին յոյժ դժահատելի է, որ ներկայ յուզմանց ժամանակ մեծ պատկառ մը կըլու: Դիքըն կարի նախաբանով մը, որով բոլոր քաղաքակիրթ աշխարհի ուշադրութիւնն ու գլխաւորութիւնը կըհայցէ առ հայ ժողովուրդն. կըհարաւարակէ 16 նամակներ, պոնք Թուրքիայի մէջ բնակող ամերիկացիներէ հասած են, միտքան կըլուերայնեն կոտորածի ոտնադալութիւնն ստակալի և մանրամասն նկարագրութեամբ. նամակներու ներքն ստորագրութիւնն չի գնել, վախենալով մի գոցէ նեղութեան դառապարտութիւն, քանի որ գիտ. Թուրքիա կըլուերայնեն նամակներու այդ հեղինակներն: Նա որպէս զի հասարակութիւնն հաւատայ այդ նամակաց ճշմարտութեան, հաւաքած է նշանաւոր անձնաւորութեանց ստորագրութիւնները, որոնք տեսած ու կարողացած են այն նամակներն և իբրեւ ճշմարտութիւն ժողովրդեան ուշադրութեան կըլուանեն: Դիքըն պատկերապարզ է. հոն կըլուան, պաշտպանութիւնն սկսեալ մինչև սուլթանի Համիտ, Հեղինակն մանրամասն կըլուան կառավարութեան բոլոր ազգայնականութեանց և խաղաղութեանց վրայ: Հոն կըլուան ամենաուսիւրեղի վճահաւոր: Հայրիկ չնորհապարզ պատկերն, որպէս զի գլխաւորութիւնը կըլուան, Հայրիկ մէկ խօսքն, զոր խօսած է հեղինակին՝ զաւանաստեղծ չենք, դրուած է գրքի ձախառն հայ տառերով:

* Այս գրքի մասին մենք արդէն հրատարակել ենք Նիւ-Իօրքի մեր թղթակցի մի նամակը և նրա մի ընդարձակ գրութիւնը (ամս. «Նոր-Դար» № 57, 58 և 59):

Թիւն կուսնեամ, որովհետեւ չափից դուրս վստահ էի կամբիս վրայ, որ առանց պարծենալու եմ ասում.— Երբէք չի գուտաճանկ ինձ. բայց յետոյ տեսաւ, իսկ այժմ տակի քան տեսնում եմ, որ ես չարաչար պիտուել եմ. ես ոչ թէ միայն ոչ մի աշուղտութիւն չեմ ունեցել, այլ և չափից դուրս մեծ անուշադրութեան եմ հանդիպել ձեր կողմից, նախկին... սիրայ փոխարէն, ուղղակի ատելութիւն վստակելով: Ի՜նչ արած, չեմ կարող չիտնորհուել ճակատադրիս առաջի ևս չափից դուրս յարգում եմ ուրիշն: Անհատական պարտքները: Նիլէ դուք ձեզ վերադարձած էք զոյժ ինձինք.— իրաւունք ունիք: Նա ամենայն հնազանդութեամբ կըլուանորհուած ձեր վճախ առաջ, եթէ դուք այժմ ոչ թէ միայն չցանկանաք ձեր ևս խօսքում մոռանալ իմ գոյութիւնը անհատ:

Նաւն ձեռքերը ոտրաւիւթով ես տարաւ և սեղմեց մէջքին, կարծես գրեմք, իւր կամբին հակառակ, պիտի մեկնուէին դէպի Բաղնիկին: Բաղնիկին, որպէս զի ինչ կըլուան աստիճանի Նաւն, բայց Նաւն ստիպու

Հոն կըլուան Պօլոս ազգաստեղծ կալուկոսի պատկերն թրքական նշաններով զարդարուած, որպէս զի անարգանք կըլուան, և Միտա Չերապի պատկերը. բոլորն ի միտման կըլուան քան պատկերներ: Գովառու կըլուան հայ ժողովրդի անցեալին վրայ, նորա մօտաւոր կարգութեան վրայ, նորա եկեղեցւոյ վրայ. (եկեղեցւոյ մօտին պիտի գրեմ յառաջիկային):

Այս գիրքը լոյս տեսաւ ամերիկացւոյ և մեր հայոց նիւթական ազակցութեամբ, և ձրաբար զրկուեցաւ ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհին, պարտութեան տեղաներուն, ծերակալի անգամնաւուն, բոլոր եկեղեցւոյ քաղաքացիներուն, և ամեն անոնց, որոնք մանուշար շահեկանութիւն զրուցած են և ջանացած ու ճշմարտ հայկական գոյնն համար: Դիքըն զերծ չէ անհրաշտ քննադատութիւնէ, սակայն հեղինակի օգին դուրս է և մեր բոլորի չնորհապարտութեան արժանի:

Հայ դերասանաց խումբն, երկրորդ անգամ ըլլալով, այս առթիւ ներկայացուց Դէյի ձէլալեաթին խումբ, 1877 թուի կոտորածն: Պոլիսի երիտասարդաց քրիստոնէական բնկերութեան չէնքին մէջ տեղի ունեցաւ ներկայացումն: Խաղին լաւ ներկայացուցին, խումբն իրաւութիւն մը կար և մեր ամերիկացի բարեկամներն զարմանք տեսան, թէ թրքական տղիտութեան և ճշման տակ մեծացող երիտասարդներ որչափ կարողութիւն ցայ կուտան իւր դերասանն: Այս խաղն կըլուան և հասցիվ կըլուան անհայտն Ութիլի. Փրքիլի եկեղեցւոյ թանգարանին: Ութիլի քաղաքին մէջ ներկայացուցած է 120 ամերիկեան գոլոր շահած են: Արտագին կըլուան մեր հայ երիտասարդութեան եւտանդն և բարեկարգութեան գործերը:

Արդոտ

ՔՐՈՆԻԿՈՆ

ՆՈՐ-ՆԱԽԻՋԵՆՈՒՆՅԱՆ. — Ս. Զատիկ

ամբողջ շաբաթը Վ. Ե. Հայրիկը բարե-

մից, կարծես, պատանձուել էր: Նա միայն ստատիկ չաւած աչքերով անթաղի նայում էր Բաղնիկին գէմբին և ամենէին չէր հասկանում, թէ այն ինչ անցեալ օրուայ վարձարքն էր, ուրով սկսել էր իւր խօսակցութիւնը: Նա իւր առաջ տեսնում էր միայն այն խաղաղ, ցած արարածին, որպիսին ներկայացրել էր նրան օր. Սասնիկանը և որպիսին ներկայանում էր այն լրագրի մէջ, որ այժմ ջրածղաբար ճգում էր իւր մէջքին սեղմած ձեռքի մէջ:

Բաղնիկանը թիկն կըլուով հաւաքեց: — Նա ամեն տեսակ հարցումի վրա մտցել եմ,— նորից խօսեց նա, — այդ հարցումին էլ, յոյս ունիմ, կըլուան: Նամ: Այժմ տակի, քան երբէք, դուրս եմ, որ պիտի մոտենամ այնտեղ: Նա իմ խաչի ծանրութեան տակ մի քաջալի յիշատակ պիտի ուղեւորէ ինձ, այդ մեր բարեկամութեան յիշատակը պիտի լինի: Չլանում էր ինձ այդ յիշատակը.— թող ձեր կամբը լինի: Այդ տակի լաւ. ես տակի մեծ սիրով կըլուանեմ նրանց համար, որպէս զի ինքն եմ իմ կեանքը: — Ի՜նչ, ի՜նչ, ի՜նչ, — վերջապէս տաղապից Նաւն, այլ ես չկարողանալով

հասնել Եւ. Նախիջևանի բոլոր եօթն եկեղեցիներում հերկայ լինելու, ամեն եկեղեցում իւր ուխտի օրերը Այսպէս ինչպէս գրել էին, երկուշաբթի բաւհանանք իջնել ու. Նիկողայոս եկեղեցին. իսկ երեքշաբթի ու. Թէոդորոս եկեղեցւոյ ուխտի օրը ու. Լուսաւորիչ աւագ եկեղեցւոյ կատարուեց Վ.հ. Հայրիկի ծննդեան տարեդարձի յիշատակութիւնը ուստի Վ.հ.հ.հ. իջաւ ու. Լուսաւորիչ. Զարեքշաբթի բարեհաճեց իջնել ու. Աստուածածին. այդ օր պատարագիչն էր Զուարթկ Զոհրապեան արեղան շինգաբթի, ու. Լուսաւորիչ ուխտի օրը իջաւ ու. Թէոդորոս եկեղեցին. իսկ ուրաթ, աւետման օրը, իջաւ ու. Համբարձման եկեղեցին Այստեղ գեր. Կարապետ եւ պիսկապոս քարոզ խօսեց երկուր մեկնելով ու. Աւետման տօնի նշանակութիւնը Որովհետեւ այդ օրը տօն էր և ամենայն օր ազատ էր, ուստի եկեղեցին, նոյն իսկ բաղի պատարագի ժամանակն լինել էր բաղմութեամբ. Դարձեալ օր իջաւ ու. Գեորգ եկեղեցին. Ինչպէս լսեցինք, այդ օր Վ.հ. Հայրիկը ճաշ է տուել Նախիջևանի պատուաւոր քաղաքացւոց, և այդ ճաշին ներկայ են եղել տեղաւոր առաջօր, ապրիլի 9-ին ժամանած յայտնի հայ ազգի նկարիչ Յովհաննէս Այվազովսկին և Ե. Նախիջևանի քաղաքագլուխը, որի տանն է իջնանել է նկարիչը. Այսօր, ամսոյ 9-ին, կիրակի օրը Վ.հ.հ.հ. Հայրապետ բարեհաճեց իջնել վերջին եօթններորդ ու. Կարապետ եկեղեցին, որ քաղաքի գերեզմանոցումն է. Պատարագիչն էր գեր. Կարապետ եպիսկոպոսը՝ քաղաք չիտուեցաւ. Պատարագիչ յետոյ Վ.հ. Հայրիկն վարդապետների և քահանաների հետ դուրս եկաւ եկեղեցւոց և բաղիւմ կատարեցին հողեհանգիստ յամայն ննջեցեցից յիշատակին.

Պատերազմից տեղական ռուս թերթերին հետագրում են, որ Սալիանի ու Ստեփաննոս վանքի վանահայր գեր. Մակար եպիսկոպոս Բարսեղաբեանը Շամախու թիմի առաջնորդ է հաստատուած գեր. Միսրոպ արքեպիսկոպոս Սմբատեանի տեղ, որ, իւր խնդրի համաձայն, հիւանդութեան պատճառով արձակուած է պաշտօնից:

Ֆինանսների մինիստրութիւնը, ինչպէս լսուած է, մտադրութիւն ունի օրենսդրական կարգով մի կանոն սահմանելու, որի գործութեամբ առեւտրական վարչութիւններին իրաւունք է տրուում ֆինանսների մինիստրի թոյլտուութեամբ բոլոր անձերին, որոնք զիջելա-

զուրկ իրեն, և, ամիսով մօրմնով դուրսով, ետ ու ետ գնաց:

Բազմեանի ոտանոցի ցնցուկը. մի ակնթարթում նրա դէմքը մեռելի գոյն պատեցաւ. Մի րոպէ նրանք լուռ նստեցին իրար դէմքի, Բազմեանը—ապշտ, Նւան—անզուսպ գարշաբնով: Այնուհետեւ Բազմեանը դէմքին ոտանոցի վիրաւորանքի դոժման արտայայտութիւն տուեց և սառն հարստութեամբ առաւ զլիւրակը:

—Շնորհակալ եմ, օրիորդ,—ասաց նա, թեթեւակի զլուխ տարով Նւային: Պիտի խոստովանեմ յանցանքս. ես ամեն բան սպասում էի, բայց երբեք չէի կարող սպասել, թէ դուք այդպիսի բռնակով ինձ ճանապարհ կըղնէք: Մնացէք բարեւա:

Նւ Բազմեանը, նորից զլուխ տարով, ուղղուեց դէպի դուռը:

—Սպասեցէք,—տաղաղակեց Նւան և մի քանի քայլ առաջ վազեց դէպի նա: Բազմեանը կանգ առաւ:

—Սպասեմ, որ նոր վիրաւորանք լսեմ,—նկատեց նա:

—Քաջ էք, սպասեցէք:

—Խոստովանուած եմ, ես չունիմ ձեր քաջութիւնը...

կան վրայաթիւղեր են վերցնում, պարտաւորեցնելու, որ նրանք ամեն տարի որոշեալ տուրք տան հիմնելու և պահպանելու համար առեւտրական դպրոցներ, Ընդ սմին ֆինանսների մինիստրին իրաւունք կըտրուէ իւր սեպհական իշխանութեամբ թոյլ տալ տեղական ընկերութիւններ հիմնելու, որոնց նպատակը կըլինի առեւտրական դպրոցներ բանալ և պահպանել:

Մայրաքաղաքի թերթերի տակով, վճռուած է ռուսաց ժողովրդական դպրոցներին վերատեսչի պաշտօն հիմնել Անդրկասպեան երկրում:

Սե ծովում խորտակուած Վլադիմիր, չորեքշաբթի դեռ ևս մնում է սնայայտութեան մէջ, ծովի խորքում: Սեւասայում մի ալաւախուած է կաղմուել, որ Թարխանկուտի փարոսի մօտ պիտի որոնէ այդ նաւը: Այդ նպատակով ջրասույզ մեքենայ են յարմարեցնում:

ՇՈՒՇՈՒՅ.—Ապրիլի 7-ին, Մարիտիման օր-րօցը դպրոցում դրականական առաջօր կար: Հանդէսը սկսուեց ժամը 11-ին: Աղբիւրը երգուեց ռուսաց ազգային հիմնը, յետոյ Վ.հ.հ.հ.հ. Վաթիկոսի անուան ձօնուած երգը: Աւազակերտներէից շատերը կարգադրեցին հայերէն, ռուսերէն: Վերջն երկու աշակերտներէից բերանացի արտասանեցին Պարոնեանի գրուածներէից և կատարեցին Մեծապատիւ Մարգարեաններէից Արիստոմ աղայի և բանաստեղծի դերերը: Հանդէսը շատ լաւ տպւորութիւն թողեց հանգիստական խումբն բաղմութեան վրայ: Հանդէսը վերջացաւ ժամը երկուսին:

—Շուշո գիւղացի մի արձաթագործ ծեր մարդ, որ Շուշումն էր բնակուած, գերեւում է թուրք գիւղերում ծախս անելու: Ինչպիսիք գիւղացի վերադառնալիս խեղճին զննակահար են տեսնում:

—Ապրիլի 3-ին մեղրեցի 3 երիտասարդներ գալիս են Շուշի, որ դեռան իրենց գիւղը: 4 ձի են վարձում և Միքայ Բուրգեանց ձիապանին ևս վերցնում են իրենց հետ, որ իրենց տանի գիւղը: Նրը հասնում են Զէյթալ գիւղի մօտ գտնուող մի խոր ձորակի աղբիւրի դուռը տնայտաւորակներ հրացան են արձակում և Միքայ Բուրգեանցին դրնալով հար անում: Իսկ մեղրեցի երեք երիտասարդները յայտնի չեն, թէ որտեղ են. կամ նրանց էլ տարել են անտառի խորքերն և սպանել, կամ թէ կարողացել են փախչել աւազակ-

—Քաջ էք, սպասեցէք,—կրկնեց Նւան իւր այժմիկ վրայ բոլորովին վտան մարդու կուռի դուրս կողող ձայնով:

Բազմեանն ուսերը վեր քաշեց և առաջ անցաւ, որ դուրս գնայ:

Նւան մի տեսողային թուլացով հասաւ նրան:

—Նս ձեզ ստուծ եմ, սպասեցէք,—ստատիկ ջղաձգութիւնից տատմանը պիտի սեղմած իւր, սոսկում ազդող ձայնով շնջացաւ նա և չաթին Բազմեանին վրէժնալու խնամքով փաթաթած և կախ տրած ունէր սկ չորի մէջ:—Նս ձեզ դեռ շատ բան ունիմ ասելու, և դուք պիտի լսէք ինձ... չեմ թոյլ տալ, մինչև որ չըլտէք... Նկէք այստեղ:

Նս Նւան ուղղակի աղամարդու ուժով քաշ տուեց Բազմեանին դէպի սեղանի վրայ վառուող հոկայական լամպը:

Բազմեանը վախեցաւ. Սա խնդրեալու է, մտածեց նա, անգիտակցաբար անձնատուր լինելով Նւայի ոյժին:

Նւան տեսողային արագութեամբ բայց արեց ձեռքում ստատիկ ճիւղած լրբաղբի այն երեսն, ուր իւր եղբոր վե-

ների ձեռքից: Ասում են, որ այդ կողմերից Զոհրապեանի մօտ գտնուած աւազակներն են կատարել այդ սպանութիւնը: Գարձեալ այդ կողմերում մի հայ են սպանել:

ԳԱՆՁԱՎՈՐ.—Ապրիլի 9-ին, մօտ կէսօրուան 10 ժ. 15 րոպէին կարեւոր եկաւ և գետինը մէկ թիզ բարձրութեամբ ծածկեց: Կարկուտը մանր ու կակուղ էր և այգիներին բաւական վնաս հասցրեց. երկու գիշեր լաւ ցուրտ անելով, ինչ որ կանաչել, ծիլ էր արձակել, փչացաւ. աւելի վնասուեցաւ այստեղից մի 7 վիստ հեռավորութեան վրայ գտնուող գերմանական դպրոցավայրը: Առաջիկայ տարին գիշերի շատ յոյս չկայ, սպասելի է որ գիշերն թանկանայ:

ՇԱՄԱՆՈՒՅ.—Բեալխանի գիւղը Շամախու գետուի հայաբնակ գիւղերից մէկն է. գտնուած է Ղոչուեւու առաւտման վայր, քաղաքից 6 վերստ հեռավորութեամբ: Գիւղը 90 տուն բնակիչ ունի: Ինչպիսիք գիւղացիները պատերազմ են այգիներում թաղում և երկրազորութեամբ: Այդ 90 տուն բնակիչներէից հազիւ գտնուել 10 տուն ունեւոր, իսկ մնացած մասը թաղուած է պարտքի տակ: Ինչպէս ունի մի փոքրիկ եկեղեցի, անշուք դրութեան մէջ, քայքայուած, կտուրը հողով ծածկուած, որ անձրեւ գալիս կաթնում է. մարդ վախեւում է ներս մտնել: Բայց այդ եկեղեցին ունի մինչև 600 րուբլի դրամագում, գիւղացիներին մէջ տոկոսով բաժանուած: Գիւղը գտնւել է ռուսամարանից, բայց նրանց մանուկները սովորում են թէ քաղաքի ուսումնարաններում և թէ գիւղից 7 վերստ հեռավորութեամբ գտնուող Մարտոս գիւղի ռուսամարանում, որով գիւղացիք մեծ պարտքի տակ են ընկնում: Այս նկատմամբ այդ գիւղացիները անհաշիւ է բանալ գէթ միականեան դպրոց:

Զորեքշաբթի, ապրիլի 12-ին Ներսիսեան հոգևոր դպրանոցի հոգաբարձութիւնը իւր հերթական նիստում քննեց հոգաբարձութեան մէկի՝ պ. Բուրգեանեանի գնդապար դպրանոցի կալուածների կառավարիչ պ. Սահակեանի զեմ: Այս վերջինիս յանցանքն այն է, որ վանքի եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը կողմից իրեն եղած մի նկատողութեան պատասխանելով ասել է՝ «չամարձակուէք ինձ եկեղեցւոյ մէկ էլ նկատողութիւն անել»:

Նրան ինչը նոյնպէս խոնարհուել էր և կարծես ֆիզիկական մի սուր ցաւից ծամածուծած գէմքով նայում էր Բազմեանեանի աչքերին:

Բազմեանը կարգաւ, վերջացրեց. Թեքճ աղջիկ,—մտածեց նա, ուղիղ կանգնելով.—հիմա հակառուծ եմ, այս լուրն է եղել պատճառը:

Նւան հինց այնպէս էլ խոնարհուած մնաց, բայց նա նոյն ծամածուծած գէմքով ներքինը նայում էր Բազմեանեանի աչքերին:

—Նս մի րոպէ մոռանում եմ ձեր ինձ հասցրած վիրաւորանքն, օրիորդ,—ասաց Բազմեանը, կարեկցութեամբ նայելով Նւային,—և անկեղծ կերպով վշտակուած եմ ձեզ, որովհետեւ...

—Հարկաւոր չէ, հարկաւոր չէ,—

Այս հանգամանքը շատ ծանր թուալով հոգաբարձութեան խոնարհուած անուկութիւնը, որ ստորագրեալը պէտք է իւր մեծաւորին հնազանդ լինի—սրտում են պաշտօնից արձակել պ. Սահակեանին:

Բարձրագույն մամուլի մէջ ինչքան գիւրդին է, այնքան էլ զօրուար է պաշտպանուել:

Արձագանքը գիւրդին ճանապարհն է ընտրել Նոր-Վարդի վերաբերութեամբ: Նա իմացաւ, որ սխալուել է, նա գիտէ, որ երեք հեռագիր չէ ստացել Նոր-Վարդը, որ երեք անգործադիր չէ ստորագրել հեռագիրը ընդունողը, բայց այնուամենայնիւ նա ուղում է համոզուած լինել, որ մենք պարտաւոր էինք միւս հեռագիրները ուղարկել ըստ պատկանելոյն:

Ստիպուած ենք պ. Արգ. Յովհաննիսեանին կրկնելով յայտնելու, որ մեզ մօտ ոչ եղել է և ոչ էլ կայ Արձագանքին, հասանելի մի օր և է հեռագիր. միւր ձեռքի հեռագիրը հօ չէինք կարող երկու կէս անել և մէկ կէսն իրեն ուղարկել:

Նիժէ Արձագանքը, այդ չէ հասկանում, մենք հասկանում ենք, թէ ինչու նա Նոր-Վարդի բակը քարեր է ձգում:

Այն հանգամանքը, որ Նոր-Վարդը իւր դէմ եղած դրամատութիւններին և տմարդի հայայնաբաններին ստիպուած այժմ չափաւոր լիզուով պատասխանում է, առիթ է տուել Արձագանքին, ասելու, որ մենք հակառակ կողմի դէլիւրում և ընթերցողի ծորաւր յաղեցնում ենք ինչպիսիք լուսացքի անուշահոտ ջրբով: Ինչպիսիք ընտիր ճաշակ:

Հետաքրքիր է իմանալ, թէ օր օրիցն է սկսել Արձագանքը աշխատել տեղական բաներից, այդ լուսացքից:

Մեր մամուլին հետևող լաւ գիտէ, որ Նոր-Վարդ չէ, այլ Արձագանքին է, որ տարին տասներկու ամիս, տեղի թէ անտեղի, բազանայա թերթից բռնած ամենայն աջողութեամբ մըցում է նրա հետ զգուշիկ լուսանքների տապալումը...

Թող Արձագանքը, հանգիստ մնայ, մենք նրան չենք խանգարել այդ տապալումը:

ՊԱՐԻՅԵՐԱԿՈՒՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ձԱՊՈՒՆԻԱՅԻՄ

Ֆրանսիական «Revue des Revues» ամսագրի ներկայ տարուայ գրքից մէ-

կի մէջ տպագրուած է ճապոնական բանաստեղծ Մոտայուի-Ակույի մի քանի գլուածը պարբերական մամուլի գրութեան մասին նրա հոդուածը: Այս առաջ ձեռնարկով այն հետաքրքրութիւնը, որ ներկայ ժամանակում յայտնուած է գէպի ինքն Արեւմտեան երկրներ, մեռակիէ Վեգոմոտիւն, ռաջ է բերում այդ յօդուածից տակ կուրիւններ, որ հոգորդում է ճանապի հեղինակը:

Նրանուս ասորի արանից առաջ նստելուց առաջ մամուլը բնաւ դուրսի չուներ: Բայց այն տրտմաբայ առաջալիմութեան չնորհով, որ վերջ տաճանակներում արտայայտուեցն պոնական կեանքի բոլոր մասերու ճապոնական մամուլը, որ այդքան մեծ նուէ է իւր ծագումով, արագ մեծ գաղափար հասաւ: Այժմ Տոկիոյում աւելի քան չորս հարիւր ամենօրեայ թերթեր և երեք հարիւր դանդաղան ժամանակամիջոցներում լոյս տեսնող թերթեր են հրատարակուում:

Վաթմանական թուականներին ճապոնական մամուլին լրագրերը չկապուած չեն: Բայց այն տրտմաբայ առաջալիմութեան չնորհով, որ վերջ տաճանակներում արտայայտուեցն պոնական կեանքի բոլոր մասերու ճապոնական մամուլը, որ այդքան մեծ նուէ է իւր ծագումով, արագ մեծ գաղափար հասաւ: Այժմ Տոկիոյում աւելի քան չորս հարիւր ամենօրեայ թերթեր և երեք հարիւր դանդաղան ժամանակամիջոցներում լոյս տեսնող թերթեր են հրատարակուում:

Այն ժամանակ ճապոնական մամուլին և թէ խօսքի ազատութիւնը բնաւ չկար: Վերջապի լրագրում արգելուած էին քաղաքական տեսութիւններ և նա սկսեցին տաճանակներում էլ միայն ընթերցել լուրեր, աւելի հետաքրքիր գէպեր, եղելութիւններ և նաւերի գաւու մասին տեղեկութիւններ:

պատուեց նրա կուրծքը:—Այժմ ինչ կ'ասէք... էք վիրաւորում... յիշե՛ք կարող գերատաճութիւն տեսնել... հապա լիւրձիցէ... ես սպասում եմ... Եփոթւում էք... էք կարողանում... լաւ Այժմ թողեք, որ ես իմն տեսնեմ:

Հաստատ քոյրերով, առանց շատ պիտու, նա մօտեցաւ Բազմեանին և խելով նրա ձեռքից լրագրերը, շարանց նրա երեսին:

—Այժմ, ի՞նչ դուք գիւռ ևս պահանջ եք ամօթի և պատուասիրութեան գէթ մի կայծ, կըղնաք և վեր կըտար ձեր գարշիկը գոյութեանը,—ասաց նա և հարստութեամբ գիւղացի դէպի դուռը:

—Այս լրագրիւն է, անամօթ ստախոսութիւն է, դարչիկը դրամատութիւն է,—վերջին յուսահատական ճիգը թուրիով յանկարծ աղաղակեց Բազմեանը:

Նւան արագութեամբ շուռ եկաւ և զարմանքից քարացած մնաց:

—Ինչպէս, ինչպէս, ինչպէս,—աղաղակեց նա:

—Սրանք ինձ այսպէս անամօթ կերպով անուանարկում են,—չարուեալ կից Բազմեանը կատարութիւնից կար-

հաղորդելով Մի փոքր ուշ Արեւելան
դրան աւելացրեց վեպեր, ֆելեթներ, ներսեր,
որոնց նա կազմում էր ճարտարական
հին գրքերի, լեզունդաների հիման վրե-
րայ: Առաջին ժամանակում հրատա-
րակութեան գրութիւնը խիստ անորոշ
էր. նրան պակասում էին բաժանորդ-
ներ, պակասում էին աշխատակիցներ,
և լրագիրն անորոշ ժամանակամիջոց
ներում էր դուրս գալիս, կախումս լի-
նելով թէ՛ նիւթից, թէ՛ կաշուից: Բայց
թեան դրամարկից գրութիւնից: Բայց
կիշտան չէր վճարում, և աշխատեց
դրամը դնել գործն ուրիշ առեւտր-
ականներ, որոնք և հրատարակու-
թեանը մատակարարեցին միջոցներ: Դր-
բանից յետոյ լրագիրը սկսեց դուրս
գալ որով կերպով ամիսն երեք ան-
գամ:

Այսպէս եղաւ ճարտարական մամուլի
համեստ ակցիաները թիւեր, որ, սակայն,
չուսովիստ աճեց ու ամրացաւ: Թիւթի ու
սպարանական գործի զարգացման հետ
միասին, ճարտարական աճում ու զո-
րանում էր և մամուլի նշանակութիւնը:
Արդէն 1872 թուին սկսեց լոյս տես-
նել մեծ, քաղաքական ամենօրեայ թիւթի
թիւթ-թիւթ-ճիւճի. Իսկ անուանով (այդ վերջա-
գիւրը բառացի նշանակում է պրես-
սայաբարձութիւններ, նորութիւններ):
Այդ լրագրի հիմնադիրն և գլխավոր
խմբագիրն էր ճարտարական յայտնի ու-
սումական Տուշիտան:

Ներկայումս ճարտարական մամուլից
չառ տարածուած թիւթից մէկն է
Քիւթ-ճիւճի (գործեր, յայտարարու-
թիւններ, նորութիւններ): Հիմնադրած է
1883 թուականին Դա չափաւոր բնո-
գիմարական կուսակցութեան բերանն
է, եւրոպական քաղաքակրթութեան
կողմնակից և ճարտարական կեանքի
մէջ առաջադիմական ուղղութեան
պաշտպան: Բացի այդ, այնքա՛ն յիշա-
ւանդ պաշտօնական Տիւթ-ճիւճի ճիւճի,
Արեւել-ճիւճի (սպարաններ, նորութիւններ),
որ այժմ սպառում է չին-ճարտարական
պատերազմի ամենօրեայ պատկերապատ-
կերներն և արամական Նիւթ-ճիւճի
(ճարտարագիտ):

Արդէն արդէն ասուեց, թիւթից
թիւթ հարկերն ունի կարելի է հաշուել-
դրանց մէջ կայ և բողբոջական պրո-
պագանդայի օրդան, որ չարեանակ
բանակում է միտում բողբոջականութե-
ան և Կոնֆուցիոսի մարդասիրտու-
թեան դէմ: Բայց այդ, բողբոջական բող-
բոջականութեամբ բողբոջական թիւթից
են դուրս գալիս:

Լրագրական յօդուածները մեծ մասը
սպառում են առանց հեղինակների
ստորագրութեան, և այդ յօդուածների

միակ պատասխանատու անձը լրագր-
ի գլխավոր խմբագիրն է:
Լրագրական յօդուածները սովորա-
բար տարբերուած են կեղծ անուննե-
րով, որովհետեւ նրանց հեղինակները
չոտ յաճախ պատկանում են բարձր
դատարկութիւն (արխիտրատիային), կամ
ծուռապոք բնորով գտնվում:

Այսպէս ուրեմն, միայն միակողմն
(ճարտարական կայսրի) մայրաքաղա-
քում համարում են մօտեօթի հարկեր
պարբերական հրատարակութիւններ:
Բացի այդ, գաւառներում ևս հրատա-
րակում են բողբոջական լրագրներ ու
թիւթեր:

Նախկին ժամանակներում ամենօ-
րեայ թիւթից անգամ տոններին լոյս
էին տեսնում, բայց վերջին տարիներ-
ում սովորութիւն է հաստատուել, որ
մեծ լրագրներն ամեն օր լոյս են տես-
նում, բայց չթողնելով նաև տօն օրերը:
Իրենց գնով ճարտարական պարբերական
հրատարակութիւնները պէտք է ոչ
թանկ, այլ աւելի ամեն համարուել:

Ա. Նիգարեան:

ԳԻՏԱԿԱՆ ՇԱՐՈՒՄ

Նոր բան չէ, որ փորձեր են լինում
մարդկանց համար ուտելիքը քիմիա-
կան միջոցով պատրաստելու: Փորձերն
առաջիմ շատ աջով են գնում. գիտ-
նականները գուշակում են, թէ շատ
չուսով այդ քիմիական ահալին յեղափո-
խութիւն է ձգելու աշխարհիս մէջ: Ա-
մերիկացի մի գիտնական, «Philadelphia
Record» հանգէտում գուշակում է,
է, որ շատ շուտով կը հասնի այն ժա-
նակը երբ մեր ամենալաւ պանդու-
կները խոհանոցներում ուտելիքը, քի-
լէն ու կողոտակը կը սկսեն պատ-
րաստել քիմիական տարրերի խա-
նութիւնից, և այն մի այնպիսի կա-
տարիւթեամբ, որին մեր ներկայ խո-
հարարական գիտութիւնը չի հասնի:

Յիշեալ գիտնականն որպէս իւր
հենթադրութեան ապացոյց առաջ է
բերում մի քանի փաստեր, յիշում է
զանազան տեսակ պտուղներից պատ-
րաստուած խմիչքները, չաքարը, միդ-
րը, լիկեօրները, իւրերն ու ձէթերը և
ուրիշ բողբոջական և բողբոջական նիւ-
թերը, որոնք բոլորն էլ միմիայն քիմիա-
կան միջոցով են պատրաստուած:

Միևնոյն այդ միտքն է փաստաբա-
նում նաև յայտնի գիտնական քիմիկոս
Իրարոն, որ անգլիական Mac Hu-
es magazine հանդիսի անցեալ տա-
րուայ համարներից միում (սեպտեմ-
բեր) գիտելի է այդ առթիւ մի յօդուած
է նա այդ յօդուածի մէջ ցոյց է

տալիս, որ ժամանակով հիմնական
փոփոխութիւն պիտի կրէ մեր ներկա
անտեսական գրութիւնը. երկրի կրե-
սից պիտի անհետանան արտերը, բա-
նարանները, անկարանները, գիւղատըն-
տեսական աղարակները, տաւարի, ո-
ռչարի նախին ու հօտը... որովհետեւ
մարդկութիւնն այլ ևս այդ ամենին բո-
լորովին կարելի չպիտի ունենայ, այլ
պիտի գործածէ արհեստական կերպով
պատրաստած միս, կաթ, բանջար,
պտուղներ, գինի, ծխախոտ, թէյ, սուրճ
և այլն և այլն, մի խօսքով այն ամենը,
ինչի որ մարդ կարելի պիտի ունենայ
գործածելու թէ՛ որպէս կերակուր և թէ՛
որպէս խմիչք, այդ բոլորը արհեստա-
կան, քիմիական միջոցներով պիտի
պատրաստուեն առանձին գործարան-
ներում: Եւ այս բոլորն ասելով Իրարոն
աւելացնում է, թէ իւր հենթա-
դրութեանը ոչ միայն լիովին հաւատում
է, այլ և ոչ մի կասկածի տեղիք չու-
նի: Գիտնականի քիմիական առաջադի-
մութիւնը հենց այդ ուղղութեամբ էլ
առաջ է գնում և անողը կերպով մեզ
այդտեղ է հասցնում, առում է իսկ
և ինչպէս չպէտք է գործարաններում
կաթ, միս, ձու, ալիւր, և այլն պատ-
րաստել, եթէ որ այդ նիւթերն ար-
հեստական միջոցով պատրաստուեն ա-
ւելի էժան է նստելու և յարմար է: Ա-
ռաջին քայլն արդէն եղած է այդ
ուղղութեամբ. իսկ գիտաբար հենց ա-
ռաջին քայլն է:

Մեր գործածած կերակրելիքներ
մեծ մասը բողբոջական է մի քանի
պարզ մարմիններից կամ տարրերից—
ածխածնից. իսկ այդ նիւթերը բնու-
թեան մէջ շատ առատ են—ազոտն ու
թթուածինը օդի մէջ կան, ջրածինը
թթուածինը ջրի մէջ, ածխածինը—ած-
խածինում, որ լոյսերի գլխավոր
ուտելիքն է և մեծ քանակութեամբ
գտնւում է շատ քարերի տեսակների
մէջ: Ուրեմն հում նիւթի պակասու-
թիւն չկայ և չի կարող լինել իսկ այդ
նիւթերից մեզ կերակրելիք պատրաստե-
լու հնարաւորութեան մասին կասկած
էլ կարող չէ լինել. քանի որ քիմիական այ-
նքապէս պատրաստում, նիւթեր, որոնք մեզում են
բնական համանման նիւթերի հետ
և վաճառանոցներից դուրս հալածում:

Այսպիսով ուրեմն ապագայում մար-
դիկ արհեստական միջոցով պիտի կա-
րողանան ստանալ այն ամենը, ինչ որ
այժմ ստանում են կենդանիներից ու
բոյսերից, և ապա պիտի մնան բը-
նութեան պատահարների ձեռին խա-
ղաղ լինելուց. այլ և կարկուտն ու
ցոլորտը, մութիւնն ու դանապան վնաս-
ակար գիտելիք, տաքն ու խորշակը

չպիտի կարողանան մարդկանց ապրու-
տին վնաս հասցնել: Եւ այսպիսով ա-
ռեմն մարդկային հանձնարը կազատուի
նիւթական տարուածի ճնշումից, որ
ստրապիկի կաշկանդով այժմ է ներ-
կայացնում աշխու պայմաններում:

Արդէն յօդուածիս սկզբում էլ նկա-
տեցինք, որ մի քանի նիւթեր, որոնք
մեծամեծ գիտաբար լինելով ստաց-
ւում էին բնութիւնից, այժմ արհես-
տական միջոցով են ստացւում: Այդ նիւ-
թերի մէջ է նաև չաքարը, որ ահագին
նշանակութիւն ունի մարդկային կեան-
քի մէջ: Մինչև այժմ արհեստական մի-
ջոցով ստացւում էր, այսպէս կոչուած
կալիումային չաքար, բայց վերջին ա-
միսներս ֆրանսիացի գիտնական Մակս
Նանսուտը La Science illustrée-ի մէջ
մի յօդուած է հրատարակել, որով յայտ-
նում է, թէ զանազան գազերի խառ-
նուրդից աշուղուել է իսկական, ճակըն-
դիղ չաքար պատրաստել: Իսկ գիտ ա-
ռաջին քայլն է ի հարկէ. շատ չի անց-
նիլ և արհեստական չաքարը (պատ-
րաստուած է օժիւթթութեամբ, էսիլի-
նից և ջրի գոլորուց) կըսկսի մրցել բը-
նական չաքարի հետ, թէ՛ կուզ որակի
կողմից փոքր ինչ պակասուող էլ լինի,
որովհետեւ հաշուեց երեւում է, որ նոր
չաքարի ֆոսֆոր մի կողմից աւելի չը-
պիտի նստի:

Կարող է պատահել, որ այս նոր չա-
քարի մասին կարծիքները և յայտերը
չափազանցաբար են, բայց և այնպէս
ինչիւրը հրատարակի վրայ է և գիտ-
նականների առանձին ուշադրութեան
առարկան է: Որ կարող է յայտերը ար-
դարանալ, դա մի գործնալի բան չէ.
արդէն անցեալից մինչք ունենք համա-
ման դէպքերի փաստեր:

Մեզանից շատերն գիտ յիշում են
թէ ինչ մեծ հարուած էր մեր երկրի
համար տարրի սնկումը. Գուրայի և
Գիբբսի գաւառները միայն միլիոն-
ների կորուստ ունեցան. ինչի. որով-
հետեւ տարրի սնկ սկսան գործածել
քիմիական միջոցով պատրաստուող մի
կարկուտ նիւթ, որ ալիւրը է կուշում
է մի անգամից կոտորեց տարրի վարին
ու դրանով դարձեց նիւթի կտոր
Տորոնի գործով գրաւում էին բացի
մեր երկրից նաև Պարսկաստանում,
Փոքր-Ասիայում, Սլաւոնիայում, Հոլ-
լանդիայում, Ռէյնի չրգիկայում: Տո-
րոնի գործածութեան մասին մի գորդ-
պար տալու համար, բառական է այս-
քան յիշել, որ միմիայն Անգլիան տա-
րիկան 12—13 միլիոն բուրդ տարր
էր գործածում: Այժմ տարրի ահալին
սնկարանների տեղը ալիւրային գոր-
ծարաններն են բռնել:

Անշուշտ միևնոյն բանն է պատահի-

լու նաև ինդիգո բոյսին, որովհետեւ ար-
դէն ինդիգոյի ներք պատրաստուելու
գտնուել գտնուած է: Դրան կըջաջորդէ
անշուշտ արհեստական թէյը, սուրճը,
չոկոլադը, կակաօն և այլն, որոնք ար-
դէն այժմ էլ պատրաստում են ար-
հեստական միջոցով, բայց փոքր ինչ
թանկ են նստում. մնում է հնար գրու-
նել է ժամանակներ— լա էլ ժամանակի
ինչիւր է: Անգլիան մօտիկ ապա-
րուած հնարելու է նաև արհեստ
կան ծխախոտ, քանի որ նայն բողբո-
ջիչ մասերն ուղղէն իսկ պատրաստում
են:

Քիմիական միջոցով պատրաստում
են արդէն պանազան հոտաւալ նիւ-
թեր, որոնք առաջ միմիայն բոյսերից
էին ստացւում. օրինակ վանիլին՝ վա-
նիլ բոյսի հոտաւալ մասը, արդէն
պատրաստում է և մեծ քանակու-
թեամբ էլ գործածում. շուտով կըսկսի
կապալարատեան նաև արհեստական մի-
խակ, որի բնորոշ համն ու հոտը նը-
ման է վանիլին: Այժմ պատրաստում
են նաև մուշկ (քարածխի հիւթից),
մեղրածուծ բոյսի կիթրոնային լույս, մա-
նանիկի հիւթը (սկզբ արդէն իսկ մա-
նանիկ են պատրաստում), դառն հիւ-
թը, սալիկիլեան, գինեքարի, կիտրոնի
թթուածներ (որոնք շատ պտուղների
բողբոջիչ մասն են կազմում): Բայց
այդ՝ փորձեր են եղած պակասուողային
նիւթեր պատրաստելու, որոնք թէ՛
գիտ բողբոջական աշուղ արդիւնք չեն ունե-
ցել, բայց մեծ յոյս կայ, որ գործը կ'ա-
ջողուի: Բերարտն հաւատացած է նաև,
որ արհեստական միջոցով կ'աշուղեցնեն
պատրաստել նաև ճարպ ևս: Իսկ
մի անգամ որ այդ ամենը գտնուի,
գիտար չի լինի զանազան խոհուղղ-
ներով պատրաստել նաև միս, իւր,
կաթ, ալիւր, գետնախնձոր, տանձ,
խնձոր, թէյ, կաղամբ, բրբի, ծխախոտ,
օժանդիներ և այլն: Ի հարկէ, այս
բոլորը արտաքին կողմից նման չեն
լինի մեր ներկայ գործածած նիւթե-
րին, բայց բողբոջական մասերը, համն
ու հոտը նոյնը կըլինի: Բայց այդ ա-
մենից կարելի կըլինի գործածութեան
համար օգնական բողբոջութիւններ հը-
նարել, որ մինչև այժմ չէ եղել բնու-
թեան մէջ, բայց որը շատ մեծ նշա-
նակութիւն կարող է ունենալ մարդ-
կանց ստողութեան և կեանքի հա-
մար:

Հրատ.

միտք,—որովհետեւ եւ ուղղակի որանց
երեսին եւս առեկ իրենց աղիւք արարը-
ները: Սրանք իրենք են սուրբ գոր-
ծի ցեղերն և փառարկի վրժմութիւնը,
որովհետեւ իրենք են, որ սուրբ գոր-
ծի տնտեսով կրեւում են հասարա-
կութեան փողերը... Սրանք կախաղա-
նից փախած գողերն ու աւաղակներ
են, որոնք իրենց խառառակ անցեալը
այժմ ծածկել են Հայաստանը վեր-
կելու դիմակով... Շատ լաւ. այժմ ար-
դէն եւս ցոյց կըլաւ սրանց, թէ ո՛վ
եւ... Մինչև այժմ, գործի սիրոյն հա-
մար միայն, եւ լուծ էի, չէի խօսում
պրանց արարքների մասին. այսուհետեւ
եւ աշխարհ կըբարձրակցեն իմ ծայ-
նով. եւ կ'ապագայանան, որ անցը,
այս գողերն ու աւաղակները, ուղղակի
քանդում, կործանում են այն գողը, որի
անուանով խօսում ու գրում են... Այն, եւս
այդ կ'անեմ, կ'անեմ անխնայ կերպով,
կ'անեմ, թէ՛ կուզ իմ սեղանիս վրե-
րիս հարկաւոր լինի դա համար...
Եւ Բաղենեանը կատարութեամբ ու-
սով խից յատակի վրայ փռուած
լրագիրն:

Եւան, կարծես, մի անգլիանդիկի տյ-
ժից առաջ մղուած, փոքեց դէպի նա

և յանկարծ ոտովումով կանգ առաւ:
—Լսեցէ՛ք, պարոն,—չնայապաւ լի-
նելով կանչեց նա. — դուք մնա՛ք էք,
թէ ստանայ... Ասացէ՛ք, մնա՛ք էք, թէ
ստանայ... Դուք գիտ յանգիւնութիւն
ունիք մինչև անգամ ձայն հանելու...
Օ՛, դա արդէն չափեց դուրս է... Ես
տաննաւմ յանգիւնութեան ծայրն է...
դա դերմարդկային լրագրական միւրին
աստիճանն է, որից դէնն, եւ տեսնում
եմ, դուք էլ ընդունակ էք գնալու...
Եթէ այս բողբոջական դէպք լինէր ձեռքիս,
հենց թէ՛ կուզ մի հասարակ փայտ, եւ
իսկոյն կըպանէի ձեռք... Երբեք եւս
կողբոյս արկումով, կըպանէի ձեռք...
Ո՛վ կայ այսպիսի—յանկարծ աղաղա-
կեց նա դէպի դուրս, կատարած ա-
ռւածի նման դէպ-դէն վազելով սենեա-
կի մէջ. — Նիկէք այստեղ, տեսէք այս
մարդ-հրէքը, տեսէք, թէ ինչպիսի ա-
նկերակցիկի ձեռք է թափում ու իւր
պատասխան գիտակը կարկառու...

Մի կողմից ցաւաբար աչքերով ծա-
ռան, միւս կողմից Մարութեանն ու
աղաղակը ստատիկ վազեցած ներս փո-
ղեցին այս ու այն դռներից:
—Նիկէք, եկէ՛ք,—արտասանեց Նւան
իւր ոտակալի աղաղակը.—Համաշխար-

հային լրագրութիւնը մարմին է առել,
ման է գալիս, խօսում է, վերադարձում
է, սպառնում է... Մարդ կասեմ ձեռք
եթէ առանց ստակալու կարողանաք նայել
այս արարածին, որ, ըստ երեւոյթին,
մեզ նման պատկեր է կրում... Ինչպէս
սա կարողանում է ապրել... Ինչպէս
աշխարհն ստանում է սրան...
Մարութեանը մօտեցաւ աղջկան
—Նւա, հանգստացի՛ր,—սկսեց թա-
խանակ նա.—Ինչ է պատահել... Կամաց
խօսի՛ր... ձայնդ մեր է գնում... հանգըս-
տացի՛ր...
—Թող ինձ,—հօր ձեռքերից դուրս
կտուելով, կանչեց Նւան.—Սիրտս պա-
տաւում է, գիտեմ եմ, որ երբայրս
չկայ, իսկ ես ապրում է... Ես արդէն մա-
հացնեմ չարաչար կերպով իսկ սա ժը-
պիւրը դէմքին յաղթանակէ... Երբայրս
մեռնի անյայտութեան մէջ, իսկ սա
միմիայն աշխարհից ծախահարութիւն-
ներ ստանայ... Ուր է Աստուծոյ ար-
դարադատութիւնը, ո՛ր է, ո՛ր է, ո՛ր է...
—Նւա, աղաչում եմ, հանգստացի՛ր...
մայրը,—նորից սկսեց թախանակ Մա-
րութեանը, բայց նրա ձայնը խաղցաւ
աղջկայ կատարի ճիւղերի մէջ:
—Այժմ ինձ համար բոլորը միևնոյն

է... Նորօրէցս յետոյ թէ՛ կուզ ամբողջ
աշխարհը կործանուի... Բայց ամենից
առաջ — սա... Օ՛, հնչի՛ր, տես, տես
նա ժպտում է, ժպտում է, ժպտում է...
Եւ խեղճ աղջկը, մի խիստ սուրցա-
ւից սաստիկ կուշ գալով, թուրացած
ընկաւ բաղկաթուկի մէջ:
Մարութեանը հեռացրեց սենեակից
աղախնուն և ծառային, որոնք, ոչինչ
չտեսնելանով, քարացած մնացել էին
գնակերի մօտ, այնուհետեւ արագու-
թեամբ մօտեցաւ Բաղենեանին, որ,
հանդիսա կոնգնած, ըստ երեւոյթին,
գուարճանում էր իւր առաջ կատա-
րուող առեւարանով:
—Պարոն, ուղում էք սպանել որ-
դուս,—ասաց նա.—Հեռացէ՛ք, վերջո-
պէս, այստեղից:
Մարութեանն ուղղուեց դէպի դուրս:
Մարութեանը հեռուց նրան:
—Թորհուրդ կըտամ դրան պիտի կա-
պէք,—ասաց Բաղենեանը և արագ քայ-
լերով դուրս գնաց:
Արեւն իսկից Մարութեանի գլխին:
Նա, հենց այն է, պիտի յարձակուէր
Բաղենեանի վրայ և ուղղակի ձեռքերով
խեղդէր նրան, մէկ էլ տեսաւ, որ Նւան վի-
րաւորուած գաղանի նման վազում է դէ-

պի ինքը: Նա շատով փակեց դուռը
և, շուտ գալով, ձեռքերով կապեց. աղ-
ջկայ ճանապարհը:
—Թող,—ճաչաւ Նւան և երկու ձեռ-
քով սաստիկութեամբ խփեց հօր կրծքին:
Մարութեանն եւս ընկաւ և մէջքով
գլխով դուրս: Նա ստակաց, երբ տե-
սաւ աղջկայ աչքերը, որոնք, թեւում էր,
թէ կայծեր էին արձակում: Բայց նա ի-
րեն այնքան չկողբեց, որ նայն բող-
բոջական կըլին տուգը ընկաւ և այն ան-
գամ կամեցաւ ուղղակի բռնի միջոցով
պահել իւր կատարած աղջկան, որպէս-
զէ նա դուրս չընկնէր Բաղենեանի ե-
տեղից: Եւ նա ձեռքերը տարածեց, որ
գրկի Նւային, բայց Նւան յանկարծ
չուս եկաւ և անցոր կատարութիւնից
երեսն ի վայր սաստիկութեամբ փռուեց
յատակի վրայ: Վարձեւ, մահաւան ճըդ-
նաժամի ցնցումների մէջ, նա սկսեց
ձեռքերով չնկուտել յատակի վրայ փը-
ռուած գողը և առամենքով գողգող
նրա խաւը:
(Նր շարունակով)

ՆԱՐ-ԴԱՐ

